

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

Socialförsäkringar i ljuset av klimatnödläge

Jayeon Lee

Under senare år har det uppmärksammats att socialarbetare kommer att behöva hantera akuta problem vid natur- och miljökatastrofsituationer som ökar i antal och frekvens runt om i världen på grund av klimatförändringar. ”Grönt” socialt arbete har förespråkats där mänsklighetens välfärd ska förstås i relation till planetens välmående. Det saknas dock konkreta diskussioner om nuvarande välfärdsinstitutioner såsom socialförsäkringar i ljuset av klimatkrisen. Detta kapitel problematiserar ekologisk hållbarhet av dagens socialförsäkringssystem som är beroende av ständig ekonomiskt tillväxt och produktivism.

Inledning

En av de svåraste ödesfrågorna i samtiden handlar om hur vi ställer om vårt nuvarande samhällsekonomiska system som har orsakat ett klimatnödläge (Gills & Morgan 2020). Europas somrar har under senare åren varit hetare än någonsin och konsekvenserna av klimatkrisen drabbar människors liv här och nu, bland annat med översvämningar och skogsbränder. Senaste rapporten från Förenta nationernas klimatpanel, IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change), fastslår att vi behöver drastiskt minska växthusgasutsläpp innan 2030 för att kunna hålla uppvärmningen under 1.5

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

grader enligt Parisavtalet. Detta skulle i praktiken innebära stora förändringar i alla delar av samhället (IPCC 2022a).

Klimatkrisen och det stora omställningsbehovet innebär också en förändrad förutsättning för hur även vårt trygghetssystem ska kunna fungera långsiktigt. I detta kapitel förklaras på vilket sätt våra socialförsäkringar inte är hållbara i ljuset av klimatkrisen. Det handlar om att förstå hur växthusgasutsläpp samt energi- och resursförbrukning korrelerar med ekonomisk tillväxt, som i sin tur är grunden för välfärdsstaten och våra socialförsäkringar. Insikten om hur västvärldens välstånd och välfärd har uppnåtts på bekostnad av planetens välmående och framtida generationers livsvillkor reser frågan om på vilka alternativa sätt vi bör bygga om vårt trygghetssystem. I kapitlet diskuteras vidare vikten av produktivismen som den mest centrala ideologin som upprätthåller den tillväxtberoende välfärdsstaten och dess socialförsäkringssystem. Avslutningsvis diskuteras alternativa ekosocialpolitiska idéer för att utforma välfärd inom våra planetens gränser.

Ett hundraårigt samhällssystem – förändrade förutsättningar

De första socialförsäkringarna introducerades i slutet av 1800-talet i Tyskland. Ungefär då började arbetarrörelsen i Sverige organisera olika försäkringskollektiv som sedan blivit en del av de offentliga socialförsäkringssystemen. Den första allmänna pensionen infördes i början av 1900-talet i Sverige. Socialförsäkringar utgör med andra ord ett hundraårigt samhällssystem som har vuxit fram med tät koppling till framväxten av de industriella, moderna välfärdsstaterna (Fitzpatrick 1998). För allmänheten idag är det lätt att glömma bort vilken betydelse socialförsäkringarna har för vår gemenskap och för befolkningens välfärd. Socialförsäkringarna har blivit stora samhällsinstitutioner och förknippas med statliga myndigheter och rigorös byråkrati. Ofta uppfattas

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

socialförsäkringarna som svårbegripliga. Det är lätt att glömma bort att de komplicerade regelverk som styr socialförsäkringarna är resultatet av politisk förhandling och i botten vilar de på kulturellt och socialt förankrade principer. Det handlar om normer och förväntningar på hur vårt liv bör levas. Socialförsäkringarnas finansiering bygger på politiska överenskommelser för hur resurser ska omfördelas mellan samhällsgrupper och över generationer.

Förutsättningarna för socialförsäkringar, som utvecklades först för över hundra år sedan, har förändrats: Post-industriell ekonomi, globalisering, en åldrande befolkning, migration, digitalisering av arbetslivet, ändrade familjemönster är bara några av de samhälleliga trender som inverkat på förutsättningarna för socialförsäkringarna under de drygt 100 år som gått sedan de såg dagens ljus. Hittills har det i forskningen diskuterats mycket hur vi åstadkommer ett hållbart pensionssystem samtidigt som andelen äldre ökar och färre barns föds, hur sjukförsäkringen kan främja ett längre och friskare arbetsliv för människor och hur arbetslöshetsförsäkringens regelverk bäst matchar nya arbetslivsmönster där allt färre som arbetar har fasta heltidstjänster. Då diskuterar man exempelvis om och hur pensionsåldern ska justeras, eller hur regelverken för vem som kan få försäkringsförmåner under vilka villkor kan förändras.

Att reflektera över socialförsäkringssystemet i ljuset av klimatkrisen innebär att inte nöja sig med att fundera över tekniska justeringar av till vem och under vilka villkor befintliga ersättningar ska betalas ut. Ett erkännande av det radikalt förändrande villkor som klimatkrisen innebär kräver ett ifrågasättande av den mest grundläggande principen bakom våra socialförsäkringar – idén om att vår ekonomi ska växa för evigt, idén om att vi människor bidrar till samhällsgemenskapen främst genom lönearbete och ekonomisk tillväxt. Vi börjar inse vilka konsekvenser denna princip har lett till. Vi börjar se den smärtsamma sanningen att kritiska planetära gränser som är avgörande för mänsklighetens existens på jorden redan är passerade (Rockström med flera 2009). Denna insikt föranleder oss att på allvar ställa

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

frågan vilken nivå av materiellt välbefinnande som går att förena med vår planets välmående. Vi behöver tänka nytt om vad vi menar med välfärd, bortom det materiella välståndet.

Välfärdsstaten i ljuset av klimatnödläge

Ekonomisk tillväxt som ett överordnat mål

Ekonomisk tillväxt har i många decennier använts som ett mått för generell framgång av nationella stater. Brutto National Produkt (BNP), ett mått som beskriver storleken på ett lands ekonomi genom att mäta värdet av producerade varor och tjänster, har länge använts i syftet att jämföra olika länders konkurrenskraft i den globaliserade ekonomin (Hamilton 2003). Termen tillväxt används idag även för att antyda allmänt framåtriktade och positiva utvecklingar (Malmaeus & Hahn 2022).

Sedan flera år ifrågasätts emellertid BNP som det viktigaste måttet på en nations framgång och människors och samhällens välbefinnande. Den mest relevanta kritiken handlar om att BNP inte skiljer mellan miljömässigt bra och dålig produktion av varor och tjänster. Ökad vapenproduktion, som var fallet under 2022 till exempel på grund av Rysslands krig mot Ukraina, skulle bidra till BNP positivt trots uppenbar negativ social och ekologisk påverkan. Ekonomisk tillväxt som ett överordnat mål för vårt ekonomiska system därmed riskerar att leda till utvecklingar som äventyrar sociala och ekologiska hållbarheten.

Många beslutsfattare och experter hävdar dock att vägen framåt är just *ekologisk modernisering*. Ekologisk modernisering bygger på idén om att ekonomisk tillväxt kan förenas med hållbar samhällsutveckling. Stor vikt läggs på klimatneutraliserande effekter av teknikutveckling och på ekonomiska styrmedel (Büchs & Koch 2017). I samma anda har agendan *grön tillväxt* blivit populär och fått stöd i de flesta västliga välfärdsstater och

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

hos Europeisk unionen. Detta nya övergripande tillväxtnål inom ramen för grön tillväxt utgår ifrån antagandet att det är möjligt att frikoppla förbrukning av resurser och klimatutsläpp från ekonomisk tillväxt.

Europeiska kommissionens *European Green Deal* beskriver hur en grönare ekonomisk modell i Europa kan främja ekonomisk tillväxt och ökad konkurrenskraft i den globala ekonomin (EC 2023). FN:s fackorgan för sysselsättnings- och arbetslivsfrågor Internationella arbetsorganisationen (ILO) menar att gröna jobb på grönare industrier – till exempel de jobb och industrier som bidrar till fossilfri produktion och till förnybara energiproduktion – kan fungera som en ny motor för ekonomisk tillväxt.

Medan politiska visioner och diskussioner är fortsatt starkt präglade av ekologisk modernisering och grön tillväxt, ställer sig flera nya studier kritiska till antagandet att ekonomisk tillväxt kan frikopplas i tillräcklig utsträckning från förbrukning av resurser och klimatutsläpp. De menar att grön tillväxt är ett otillräckligt mål: omställningen sker för långsamt, om ens alls (Haberl med fler. 2020, Hickel & Kallis 2020, Parrique m. fl. 2019, Malmaeus & Hahn 2022). Följande citat summerar läget:

”Ingenstans sker dock en frikoppling i närheten av vad som krävs för att uppnå Parisavtalets målsättning om högst 1,5 graders uppvärmning, vilket skulle innebära utsläppsminskningar i storleksordningen 10–12 procent per år i världens rika länder. Såväl erfarenheter som vetenskapligt framtagna modeller talar för att en frikoppling mellan BNP och växthusgasutsläpp större än 3–4 procent per år är mycket svårt att uppnå. Även med en sådan frikoppling skulle BNP behöva minska med i storleksordningen 5–10 procent per år för att nå klimatmålen. (Malmaeus & Hahn 2022, s. 4)”

Resonemangen i följande avsnitt bygger på utgångspunkten att det tycks oaktsamt att vi bygger omställningsarbeten på antagandet om fortsatt växande ekonomi när vi redan har nått ohållbara nivåer av miljöförstöring och klimatnödläget.

Välfärd utan hänsyn till planetens gränser

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi "Socialförsäkringar för socionomer" (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

Vad innebär denna kritiska förståelse av tillväxtmålet för välfärdsstaten?

Det sägs att för att kunna värna om vårt välfärdssystem i Sverige, måste ekonomin fortsätta växa. Det sägs att "vanliga människors" vardag och välfärd inte kan äventyras i implementering av åtgärder som bekämpar klimatförändringar. En fråga som inte diskuteras särskilt mycket är i vilken utsträckning vår nuvarande välfärdsstat och befintliga socialförsäkringar är beroende av ständigt växande ekonomi. I kölvattnet av en sådan diskussion bör vi också ställa oss frågan: om vi nu, med den empiriska forskning som tyder på att klimatkrisen inte kan ignoreras, erkänner att samhällsomvandling i alla sektorer är nödvändig, måste vi då inte se över själva grundprinciperna för socialförsäkringar?

Tidigare välfärdspolitisk forskning har inte tagit hänsyn till välfärdsstaters materiella fotavtryck och klimatpåverkan. När forskarna under 2000-talets första decennium började fundera kring hur nuvarande välfärdsstater skulle kunna förändras i ljuset av en nödvändig klimatomställning fanns en förväntan på ett slags synergieffekt, där socialdemokratiska välfärdsstater i Norden - till exempel Sverige - skulle kunna vara väl rustade för att lyckas med omställningen (Dryzek 2008, Meadowcroft 2005). Omfattande offentligt finansierade välfärd, en låg grad av ojämlikhet, stark demokrati och allmänhetens förhållandevis starka stöd för reformer på miljö- respektive social politikens områden skulle gynna de socialdemokratiska välfärdsstaterna i den gröna omställningen.

Förväntan har emellertid inte förverkligats. Empiriska studier av olika välfärdsregimers materiella fotavtryck visar på det motsatta. De välfärdsstater som uppfattas som mest ambitiösa och välfungerande utvecklas inte per automatisk i riktning mot mer hållbara "ekosociala" välfärdsstater (Koch & Fritz 2014). Faktum är att de socialdemokratiska välfärdsstaterna är 'sämst i klassen' med det största materiella klimatavtrycket (García-García m.fl. 2022). Det verkar alltså som att de nordiska välfärdsstaterna, kända för att vara egalitära och välfungerande, inte är hållbara inom ramen för den planetära gränsen (Rockström m.fl.

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

2009, Fanning, O’Neill & Büchs 2020). Velfärd såsom vi har förstått begreppet hittills varken tar hänsyn till planetens välmående eller kommande generationers velfärd.

Sustainable Development Index (SDI) är ett mått som syftar till att mäta hur effektiva länder är i termer av att främja mänskligt välbefinnande på ekologiskt hållbara sätt (Hickel 2020). Enligt detta mått var de nordiska länderna bland världens bästa för trettio år sedan. Befolkningen var välutbildad, människor levde länge, och hade höga inkomster utan att lämna alltför höga materiella avtryck på jorden eller släppa ut för mycket växthusgas. Idag rankas samma länder bland de sämsta, eftersom utvecklingen av exempelvis utbildningsnivå och medellivslängd har stabiliserats samtidigt som klimat- och materiellt avtryck har fortsatt ökar.

En välfärdsstat utan ekonomisk tillväxt?

Varför är politikerna så obenägna att utmana ekonomisk tillväxt som ett överordnat mål, trots att forskningen har pekat på att fortsatt växande ekonomi äventyrar mänsklighetens fortlevnad på vår planet? Varför finns inte bredare stöd för alternativa policyparadigm, när vi nu kan konstatera att principen om grön tillväxt som vi har tillämpat i tre decennier inte räcker för att uppnå klimatmålet? Svaren på dessa frågor kan mycket väl stå att finna i det faktum att välfärdsstaten som vi utformat den över decennier är beroende av tillväxt (Corlet Walker, Druckman & Jackson 2021, Büchs & Koch 2017, Büchs 2021). Ekonomisk tillväxt är en grundläggande förutsättning för finansieringen av socialförsäkringar och andra sociala förmåner idag. Skatteintäkter från arbetsinkomst är avgörande för finansiering av välfärdstjänster. Inkomstrelaterade avgifter som en del av inkomstskatt är avgörande för finansieringen av socialförsäkringar. Alla framtida prognoser för välfärdsstatliga utgifter, exempelvis prognosen om hur mycket pensionsutbetalningar befolkningen kommer att kunna få i framtiden, baseras på grundantagandet att ekonomin kommer att växa (Bailey 2015). Med nuvarande utformning har vi helt enkelt låst fast oss vid

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

ett system som är beroende av ekonomisk tillväxt. Men utöver denna funktionalistiska förklaring av trögheten i omställning av vår samhällsekonomi behöver vi också förstå en annan, troligtvis lika betydelsefull aspekt som har att göra med samhällsnormer och kultur: produktivism som ideologi.

Socialförsäkringar och produktivism

Produktivism som ideologi

Ekonomhistorikern Malin Junestav (2001, 2007) har i sin forskning empiriskt visat på hur ”arbetslinjen” de senaste 100 åren har haft betydelse för socialpolitiken inklusive utformningen på socialförsäkringarna. I samklang med normen om lönearbete har både den politiska högern och vänstern odlat *produktivism* som den mest centrala ideologin i vårt tillväxtfixerade välfärdssamhälle. Produktivism som ideologi innebär att vi tror att ständig produktionsökning är både möjlig och önskvärd. I analogi med den tanken är ekonomisk tillväxt det centrala målet för organiseringen av samhällsekonomin (Goodin 2001, Dermine & Dumont 2022). Produktivism anses vara en garant för mänsklighetens välbefinnande. Dess hegemoniska status är svårutmanad, trots att nya forskningsstudier exempelvis visar att ökning av BNP inte korrelerar med ökning i välbefinnande (Paulsson, Koch & Fritz, 2024). Produktivismen präglar i princip alla moderna stater, både de marknadsliberala och de socialistiska samhällena. Den socialdemokratiska välfärdsstaten utgör inget undantag. Tvärtom, har den svenska välfärdsstaten präglats av produktivitetstänkande (Andersson 2002) – att skapa trygghet innebar att skapa tillväxt, socialpolitik har länge motiverats som investering för fortsatt ekonomisk tillväxt. Utifrån detta perspektiv har det varit avgörande att maximera befolkningens arbetsmarknadsdeltagande. Politiska slagord såsom ”Alla som kan arbeta ska arbeta”, ”Antalet arbetande timmar måste öka”, ”det ska löna sig att arbeta” skildrar hur djupt produktivismen präglar vår samtid.

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

Man skulle kunna stanna upp här och fundera – kan det verkligen stämma att den viktigaste politiska principen idag ska syfta till att öka antalet arbetande timmar hos befolkningen? När såg vi senast en reform som innebar arbetstidsförkortning? Blir vi alla lyckligare av att arbeta? Blir samhällen bättre av att fler arbetar mer och längre? Varför har vi så många som är slutkörda i arbetslivet? Kan vi upprätthålla grundantagandet att arbete ger människor trygghet, mening och sociala sammanhang, när allt fler fastnar i otrygga arbetsförhållanden och låglönejobb? Dessa frågor har under senare åren diskuterats av många forskare som ifrågasätter den centrala betydelsen av arbete och dess sociala funktion i vår samtid (Chamberlain 2018, Frayne 2015, Graeber 2018, Paulsen 2017, Lee & Koch 2023).

Produktivism och socialförsäkringar

Socialförsäkringar fungerar som en viktig samhällsinstitution som upprätthåller och förstärker produktivism. Arbetslinjen är ofta den politiska princip som legitimerar produktivismen. Såväl arbetsrätten som andra lagar som reglerar socialförsäkringsförmåner beskriver arbete som en vara som säljs och köps på en marknad, genom att stipulera just lönarbetet som grunden för vår ekonomi (Dermine & Dumont 2022). Socialförsäkringar stöder lönearbetes centrala status genom att precisera rättigheter till sociala förmåner som är baserade på lönearbete, utan att ta hänsyn till negativa social eller ekologisk påverkan av arbeten (ibid.). Lönearbetet anses som den viktigaste samhälleliga uppgiften för alla i arbetsför ålder och heltidsarbete är normen (Fitzpatrick 1998). Genom att ange vilka andra former av mänsklig aktivitet som betraktas som legitima skäl att avstå från lönearbete, förstärker dessutom socialförsäkringar produktivismen som ideologi. Vi kan exempelvis fundera på vilka aktiviteter som är tillåtna för personer som tar emot sjukersättning eller arbetslöshetsersättning utan att förlora rätten till ersättningen. Viss aktivitet – exempelvis barnafödande och militärtjänstgöring – betraktas som legitima anledningar att inte lönearbeta. Den som föder, tar hand om sitt barn, och den som gör militärtjänst får sin

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

pensionsgrundande och sjukpenningsgrundande inkomst ’skyddad’.

Grundtanken är att dessa aktiviteter inte ska inverka negativt på vår privatekonomi. Vissa andra aktiviteter, exempelvis ideellt engagemang i frivilligorganisationer, anses däremot inte vara legitima skäl att avstå lönearbete. Med andra ord kan den som arbetar ideellt istället för att lönearbeta inte göra detta med bibehållen pensionsgrundande och inkomst eller sjukpenningsgrundande inkomst. Det går heller inte att utgå från att du samtidigt som du uppbär ersättningar från sjuk- eller arbetslöshetsförsäkring – även om du vill och orkar – får arbeta ideellt. Dessa regelverk kan påverka människors livsval.

Den belgiska socialrättsforskaren Elise Dermine (2023) ser möjligheten att använda socialförsäkringens regelverk för att skapa utrymme för aktiviteter som inte är underordnade ekonomisk tillväxt. Enigt författaren skulle socialförsäkringar, genom radikala reformer av socialrätten, kunna användas som ett verktyg för att utmana produktivismen. Istället för att låta lönearbetsnormen styra bör socialrätten reformeras i syfte att uppmuntra mänskliga aktiviteter som *inte* bidrar till produktivitetsökning men som är socialt nödvändiga och ekologiskt hållbara.

Redan under 2000-talets första decennium argumenterade van der veen & Groot (2006) för en postproduktivistisk välfärdsstat, där välfärden inte är villkorad lönearbete. De menade att en välfärdsstat som reformerades i sådan riktning skulle skapa utrymmet för ett mer aktivt och demokratiskt medborgarskap. Med ett liknande argument har välfärdsforskare under senare år talat om posttillväxt och post-produktivistiskt välfärd. Det föreslås exempelvis att fler nödvändiga varor och tjänster ska dekommodifieras och tillhandahållas av den offentliga sektorn för att minska individers beroende av marknaden (Dukelow & Murphy 2022). Ett annat exempel är förslaget att aktiveringskravet som idag finns i vissa socialförsäkringsförmåner ska omformuleras så att ersättningstagare ska kunna delta i socialt och ekologiskt värdefulla aktiviteter (Laruffa, McGann & Murphy 2021).

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

Hållbar välfärd och ekosocialpolitik som vägen framåt

Nuvarande policyparadigm ”grön tillväxt” som Sverige och de flesta andra välfärdsländerna utgår ifrån kommer inte att räcka till för att minska temperaturhöjningen och uppnå klimatmålet (Hickel & Kallis 2020, Parrique m. fl. 2019). Mot bakgrund av klimatnödläget bör målet med vårt samhällsekonomiska system definieras om. Ekonomisk tillväxt som överordnat mål måste ersättas med något annat. Istället för att producera varor och tjänster som inte har direkta kopplingar till tillfredsställelse av människors grundläggande behov, skulle den offentliga sektorn kunna styra hur vi ska mobilisera samhällets produktiva kapacitet. I resten av kapitlet introducerar jag aktuell forskning som föreslår nya mål, principer och policyåtgärder för välfärd och socialpolitik som är både socialt och ekologiskt hållbara.

Den dubbla klimatorättvisan – socialpolitik fortsatt viktig

Att fundera på välfärd som är både socialt och ekologiskt hållbar är viktigt även i relation till den dubbla klimatorättvisan. Medan de rikaste 10 procenten av jordens befolkning står för cirka hälften av alla koldioxidutsläpp i världen, står de fattigaste 50 procenten för mindre än 10 procent av utsläppen (Kantha m. fl. 2020). De med allra högst inkomster, som IPCC har kommit att hänvisa till som ”förorenareliten” (Kenner 2019), bidrar därmed till oproportionerligt höga utsläpp av växthusgaser, eftersom det finns ett samband mellan inkomst/tillgångar och utsläpp (Chancel & Piketty 2015, Oswald m.fl. 2020). Samtidigt drabbas ofta socioekonomiskt redan utsatta grupper under omställningsprocessen. Låginkomstländer där ekonomin ofta är beroende av sektorer som är mer sårbara för klimatförändringar, så som jordbruk, drabbas hårt. Länder med utbredd fattigdom i den globala syd som har släppt ut absolut lägst andel koldioxid drabbas hårdast av konsekvenserna (IPCC 2022b). Även inom ett land som

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

Sverige kan människor som arbetar inom fossilberoende industrier förlora försörjningsmöjligheter om vi inte anpassar och rustar upp trygghetssystemen. Energikostnaden under utfasning av icke-förnybara energibränslen drabbar hushåll utan möjligheten att investera i nya energisystem (Büchs, Bardsley & Duwe 2011). Fördelningspolitiska åtgärder av befintliga välstånd och resurser, såväl global som nationell nivå, är således fortsatt viktiga i en hållbar omställningsprocess.

Med fokus på hållbar behovstillfredsställelse

Sedan i början av 2010-talet har forskare börjat diskutera hur nuvarande välfärdsstater behöver reformeras i ljuset av klimatkrisen. I ett försök att adressera den dubbla klimatorättvisan och integrera socialpolitik och miljöpolitik ställs frågan: skulle vi kunna hantera ojämlikheten och klimatkrisen samtidigt? *Ekosocialpolitik, klimatneutral välfärdsstat, hållbar välfärd* är några av de begrepp som kommit att användas i resonemangen om denna reforminriktning. Det finns olika utgångspunkter och teorier om förändringar. En gemensam nämnare är fokus på direkt tillfredsställelse av mänskliga behov – till skillnad från vår nuvarande samhällsekonomi där tillgång till nödvändiga varor och tjänster (exempelvis mat och boende) är varufierade och tillhandahålls på marknaden.

I sin bok *Heat, Greed and Human Need* konstaterar Ian Gough (2017) att vi behöver en ny förståelse av välfärd och välbefinnande som utgår ifrån tillfredsställelse av grundläggande behov för *alla* inom den planetära gränsen, för nu och för framtiden. Hållbar välfärd skulle därmed kunna definieras som teorier om välfärd, samhällsinstitutioner och policy som syftar till att tillfredsställa grundläggande mänskliga behov inom planetära gränser, inte bara för nuvarande men också för nästkommande generationer (Koch & Mont 2016). Detta perspektiv grundas i behovsteori (Max-Neef 1991, Gough & Doyal 1990) enligt vilken det existerar grundläggande mänskliga behov som gäller för alla. Denna teori är kritisk till subjektiva mått på mänskligt välbefinnande. Det enkla men i vår samtid radikala

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

budskapet är: vi kan inte tillåta våra begär (”wants”) att styra produktion och konsumtion av varor och tjänster längre om vi tar på allvar jordens begränsade resurser och mänsklighetens ekologiska fotavtryck. Att åka på solsemester till Spanien med en billig charter-resa är inte ett hållbart sätt att tillfredsställa grundläggande behov. För att kunna tillfredsställa våra grundläggande behov på hållbara sätt behöver vi kollektivt, genom demokratiska processer, besluta vad som utgör rimliga nivåer av resursförbrukning (Gough 2017). Ekosocialpolitik som främjar hållbar välfärd bör med andra ord prioritera progressiv fördelning av befintliga resurser som garanterar grundtrygghet för alla, samtidigt som vi strävar efter att förvalta våra begränsade resurser. Att sätta ett *ekologiskt tak* på resurs- och energianvändning samt på icke-nödvändiga produktion och konsumtion av varor och tjänster kommer att utgöra ett nödvändigt steg (Khan m.fl. 2022, Bärnthaler & Gough 2023).

Avslutande ord

Välfärdskapitalismen har ökat det materiella välståndet och den sociala välfärden för många under en tid, åtminstone i den rikare delen av världen. Idag står vi inför det faktum att välståndet har uppnåtts på bekostnad av naturens, djurens, och framtida generationers välfärd och behovstillfredsställelse. *Alla* välfärdsregimer är beroende av ekonomisk tillväxt som en grundförutsättning, men ständig ekonomisk tillväxt har lett till mänsklighetens enorma materiella fotavtryck på jorden och växthusgasutsläpp. Välfärdsstaterna idag står därmed inför ett oundvikligt systemskifte. Framför allt behöver vi revidera vår förståelse för vad välfärd är. Vi måste komma överens om en ny definition av välfärd– bortom materiellt välstånd. Denna nya definition måste rymmas innanför planetens gränser och inte äventyra kommande generationers grundläggande behovstillfredsställelse.

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

Det råder dock ingen enighet i samhället gällande hur relationen mellan välfärd, ekonomisk tillväxt och klimatkrisen ska förstås, ännu mindre kring hur den ska förändras. Forskningen är också i ett tidigt stadium, även om vi nu ser allt fler välfärdsforskare som engagerar sig i frågan (Hirvilammi m.fl. 2023, Lee & Fritz 2023, Snell, Anderson & Thomson 2023).

Socialförsäkringar, en av de grundpelarna i vår nuvarande välfärdsstat, med dess beroende av produktivism och ständig växande ekonomi, behöver förnyelse. Medan idéer såsom medborgarlön och basinkomst har diskuterats som ett radikalt alternativ till socialförsäkringar, är det mindre sannolikt att att vi enkelt kommer att kunna överge en av de centrala samhällsinstitutionerna av vår tid som möjliggör kollektiv hantering av sociala risker med gemensamma resurser. Även i den nya, ”ekosociala” policydiskussionen är de klassiska socialpolitiska frågorna relevanta: hur ska vi använda våra gemensamma resurser, till vem, för vad, enligt vilka principer? I en ekonomi som inte ständigt växer utan med målet att tillfredsställa allas grundläggande behov på hållbara sätt skulle fördelningspolitik således fortsätta vara avgörande. Befintliga infrastrukturer för socialförsäkringar skulle mycket väl kunna användas för att uppnå mer radikal omfördelning och mobilisering av befintliga välstånd och resurser. Socialförsäkringens regelverk skulle kunna reformeras för att skapa utrymmen för socialt och ekologiskt hållbara mänskliga aktiviteter som inte är underordnade produktivismen.

INSTUDERINGSFRÅGOR

Vilka diskussioner finns det i den allmänna politiska debatten kring relationen mellan välfärd, klimatkrisen samt klimatomställning?

Diskutera hur produktivismen präglar våra socialförsäkringars regelverk, exempelvis i relation till pensionssystemet och sjukförsäkringen.

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

Referenser

- Andersson, Jenny (2002). Mellan tillväxt och trygghet, idélinjer i socialdemokratisk socialpolitik under efterkrigstiden. Doktorsavhandling. Uppsala universitet.
- Bailey, Daniel (2015). The environmental paradox of the welfare state: The dynamics of sustainability. *New Political Economy* 20 (6) s. 793–811.
- Büchs, Milena & Koch, Max (2017). *Postgrowth and Wellbeing: Challenges to Sustainable Welfare*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Büchs, Milena (2021). Sustainable welfare: Growth independence has to go both ways. *Global Social Policy* 21 (2) s. 323–327.
- Büchs, Milena, Bardsley, Nicholas & Duwe, Sebastian (2011). Who bears the brunt? Distributional effects of climate change mitigation policies. *Critical Social Policy* 31 (2), s. 285–307.
- Bärnthaler, Richard & Gough, Ian (2023). Provisioning for sufficiency: envisaging production corridors. *Sustainability: Science, Practice and Policy* 19 (1): 218690.
- Corlet Walker, Christine., Druckman, Angela & Jackson, Tim (2021). Welfare systems without economic growth: A review of the challenges and next steps for the field. *Ecological Economics* 186: 107066.
- Chamberlain, James A. (2018). *Undoing work, rethinking community. A critique of the social function of work*. Cornell University Press.
- Chancel, Lucas & Piketty, Thomas (2015). Carbon and Inequality: from Kyoto to Paris. Paris School of Economics.

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

Dermine, Elise & Dumont, Daniel (2022). A Renewed Critical Perspective on Social Law: Disentangling Its Ambivalent Relationship With Productivism. *International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations* 38 (3) s. 237–268.

Dermine, Elise (2023). Towards a sustainable social law: what role for legal scholars? *International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations* 39 (3) s. 315–335.

Doyal, Len & Gough, Ian (1990). *A Theory of Human Need*. Bloomsbury.

Dukelow, Fiona & Murphy, Mary, P. (2022). Building the Future from the Present: Imagining Post-Growth, Post-Productivist Ecosocial Policy. *Journal of Social Policy* 51 (3) s. 504–518.

Dryzek, John (2008). The ecological crisis of the welfare state. *Journal of European Social Policy* 18 (4) s. 334–337.

EC (2023). The Just Transition Mechanism: making sure no one is left behind. European Commission.

Fanning, Andrew L, O’Neill, Daniel W & Büchs, Milena (2020). Provisioning systems for a good life within planetary boundaries. *Global Environmental Change* 64: 102135.

Fitzpatrick, Tony (1998). The implications of ecological thought for social welfare. *Critical Social Policy* 18 (54) s. 5–26.

Frayne, Davis (2015). *The Refusal to Work: The Theory and Practice of Resistance to Work*. Zed Books Ltd.

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

García-García, Pablo, Buedía, Luis & Carpintero, Óscar (2022). Welfare regimes as enablers of just energy transitions: Revisiting and testing the hypothesis of synergy for Europe. *Ecological Economics* 197: 107434.

Gills, Berry & Morgan, Jamie (2020). Global Climate Emergency: after COP24, climate science, urgency, and the threat to humanity. *Globalizations* 17 (6), s. 885-902.

Goodin, Robert, E. (2001). Work and Welfare: Towards a Post-Productivist Welfare Regime. *British Journal of Political Science* 31 (1) s. 13–39.

Gough, Ian (2017). *Heat, Greed and Human Need. Climate change, capitalism and sustainable wellbeing*. Edward Elgar.

Graeber, David (2018). *Bullshit Jobs: A Theory*. New York: Simon & Schuster.

Haberl, Helmut, Dominik Wiedenhofer, Doris Virág, et al. (2020). A systematic review of the evidence on decoupling of GDP, resource use and GHG emissions, part II: Synthesizing the insights. *Environmental Research Letters* 15 (6): – 65003.

Hamilton, Clive (2003). *Growth Fetish*. Allen & Unwin.

Hickel, Jason & Kallis, Giorgos (2020). Is green growth possible? *New Political Economy* 25 (4) s. 469–486.

Hickel, Jason (2020). The sustainable development index: Measuring the ecological efficiency of human development in the Anthropocene. *Ecological Economics*. 167: 106331.

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

Hirvilammi, Tuuli, Häikiö, Liisa, Johansson, Håkan, Koch, Max & Perkiö, Johanna (2023). Social Policy in a Climate Emergency Context: Towards an Ecosocial Research Agenda. *Journal of Social Policy* 52 (1) s. 1–23.

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2022a). Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change.

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2022b). Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability.

Junestav, Malin (2001). Arbetslinjer i svensk socialpolitisk debatt och lagstiftning 1930-2001. Doktorsavhandling. Uppsala universitet.

Junestav, Malin (2007). Socialförsäkringssystemet och arbetsmarknaden – politiska idéer, sociala normer och institutionell förändring – en historik. RAPPORT 2007:4. Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU).

Kartha, Sivan, Kemp-Benedict, Eric, Ghosh, Emily, Nazareth, Anisha & Gore, Tim (2020). The Carbon Inequality Era. An assessment of the global distribution of consumption emissions among individuals from 1990 to 2015 and beyond. Oxfam & Stockholm Environment Institute.

Kenner, Dario (2019). *Carbon Inequality. The role of the richest in climate change*. London: Routledge.

Khan, Jamil, Emilsson, Kajsa, Koch, Max, Hildingsson, Roger & Johansson, Håkan (2022). Ecological ceiling and social floor: public support for eco-social policies in Sweden. *Sustainability Science* 18 s. 1519–1532.

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

Koch, Max & Fritz, Martin (2014). Building the Eco-social State: Do Welfare Regimes Matter? *Journal of Social Policy* 43 (4) s. 679–703.

Koch, Max & Mont, Oksana (red.) (2016). *Sustainability and the political economy of welfare*. London: Routledge.

Laruffa, Francesco, McGann, Michael & Murphy, Mary P. (2021). Enabling Participation Income for an Eco-Social State. *Social Policy & Society* 21 (3) s. 508–519.

Lee, Jayeon & Fritz, Martin (2023). Introduction to the special issue: Tackling inequality and providing sustainable welfare through eco-social policies. *Journal of European Social Security* 25 (4) s. 315–327.

Lee, Jayeon & Koch, Max (2023). The role of work and social protection systems in social-ecological transformations: Insights from deliberative citizen forums in Sweden. *Journal of European Social Security* 25 (4) s. 408–425.

Malmaeus, Mikael & Hahn, Thomas (2022). Tillväxt inför verkligheten. Cogito.

Max-Neef, Manfred (1991). *Human Scale Development: Conception, Application and Further Reflections*. New York: Zed Books Ltd.

Meadowcroft, James (2005). From Welfare State to Ecostate? I: Barry, John & Eckersley, Robyn (red.) *The State and the Global Ecological Crisis*. Cambridge. MA: MIT Press, s. 3–23.

Oswald, Yannick, Owen, Anne & Steinberger, Julia K. (2020). Large inequality in international and intranational energy footprints between

Detta är ett kapitel som ska vara med i kommande antologi ”Socialförsäkringar för socionomer” (red.) Hultqvist, Sara & Lee, Jayeon (Studentlitteratur). Inlämning av manuset är under april och därmed finns det fortfarande utrymme för förbättring. Vänligen sprid inte

income groups and across consumption categories. *Nature Energy* 5 (3) s. 231–239.

Parrique, Timothée, Barth, Jonathan, Briens, François, Kerschner, Christian, Alejo Kraus-Polk, Kuokkanen, Anna, & Spangenberg, Joachim H. (2019). *Decoupling debunked. Evidence and arguments against green growth as a sole strategy for sustainability*. Brussels: European Environment Bureau.

Paulsen, Roland (2017). *Arbetsamhället. Hur arbetet överlevde teknologin*. Atlas.

Paulsson, Alexander, Koch, Max & Fritz, Martin (2024). Diminishing returns of growth? Economic performance, needs satisfaction and ecological impacts of OECD welfare states. *Critical Social Policy* 1-24.

Rockström, Johan, Steffen, Will, Noone, Kevin, med fler. (2009). A safe operating space for humanity. *Nature* 461 s. 472–475.

Snell, Carolyn, Anderson, Sara & Thomson, Harriet (2023). If not now, then when? Pathways to embed climate change within social policy. *Social Policy and Society* 22 (4) s. 675–694.

van der veen, Robert & Groot, Loek (2006). Post-productivism and welfare states: a comparative analysis. *British Journal of Political Science* 36 (4) s. 593–618.